

zést követő öt wisconsini év alatt sok minden történt Haraszthy életében. Újabb három gyermek apja lett, fűrésztelepet alapított, téglagyárat és malmot létesített, vegyeskereskedést nyitott, telek- és bérház spekulációval foglalkozott, hajótulajdonos, majd hadseregszállító lett. Birtokán búzát, rozst, kukoricát termesztett, szarvasmarha, juh- és sertésenyésztéssel foglalkozott. Sikertelen szőlő- és sikeres komló-termesztési kísérletei voltak, utóbbival megvetette a wisconsini sörkészítés alapjait. Aztán 1849-ben egész családjával átköltözött San Franciscóba, Kaliforniába, mert szíve mélyén szőlőtermesztésre vágyott! Ezért San Diegoban 160 acre földet vásárolt, s ezen letelepedve gazdálkodni kezdett. Európából, talán éppen Magyarországról hozatott szőlővesszőkkel kísérletezett, eleinte sikertelenül. A következő évben San Franciscótól délre vásárolt 320 acre, 1856-ban pedig további 640 acre földet, s hazulról hozott szőlő, Alexandriai Muskotály és Zirfandel nemesítésével kísérletezett.

Még 1857-ben San Franciscótól 60 km-re északra, Sonomába költözött, és eddigi tapasztalatait felhasználva szőlészetet és borgazdaságot rendezett be, rezidenciáját pedig *Buena Vista Ranche* névre keresztelte. Elmondhatjuk, hogy itt végre ráköszöntött a siker. 1858-59-ben boraival díjakat nyert a Kaliforniai Állami Mezőgazdasági Társulat kiállításain. A társaság felkérésére előbb jelentést írt Kalifornia szőlőtermesztéséről és borgazdaságáról, 1861-ben pedig a társaság elnökhelyettese lett. Kalifornia vezetése fejébe vette a szőlő itteni elterjesztését. Meghallgatták a sikeres Haraszthyt is, aki szerint a dolgot az európai szőlő- és borgazdálkodás tanulmányozásával kell kezdeni, amire ő kapott megbízatást. Nyugat-Európába utazott, s több országban is tanulmányozta a szőlőművelést. Útja során 1400 szőlőfajta csaknem százezer tökéjét vásárolta össze. A szállítmányok 1862. januárban érkeztek San Franciscóba. Még ugyanebben az évben megjelent *Grape Culture, Wines and Wine-Making* (New York, 1862) című szakkönyve.

Emlékköve Kaliforniában

Sikeres vállalkozását azonban néhány év múltán eladta, s újabb fordulat következett kanyargós életútján. 1868-ban családjával együtt Nicaraguába költözött, ahol ültetvényt és fűrésztelepet létesített. Felesége hamarosan elhunyt sárgalázban. De rá is leselkedett a vég. 1869. július végén szokásához híven kilovagolt, hogy megtekintse fűrészmalmaikat. Munkásaival beszélt, majd a közeli folyó felé tartott. Többé azonban nem tért vissza. Később lovát megtalálták egy fához kötve, nyomai egy fához vezettek, amelynek nagy ága átnyúlt a folyón, ám középen el volt törve. A keresésére indultak és arra a következtetésre jutottak, hogy a faág segítségével át akart kelni a folyó túlsó partjára, de az ág letört, s folyóban nyüzsgő aligátorok martaléka lett. Látni senki sem látta a történetet, mindez csupán valószínűsíthető.

Az viszont tény, hogy a kaliforniai szőlőtermesztés a mai napig is Haraszthy Ágostont tartja megalapítójának, és a „kaliforniai borkultúra atyjaként” emlegetik.

Polgárdy Géza

125 éve született Matolcsy Sándor, a második csurgói iskolaalapító

Az egyházi iskolák jó négy évtizeddel az államosítás után megkezdett újraindulását megterhelte az 1948-as év öröksége. Jószerivel csak egy egyházi iskola, a Debreceni Református Kollégium maradhatott maradéktalanul jogfolytonos. Hiába álltak olyan nagyformátumú egyéniségek a fenntartó testületek élén, akiknek tevékenységét a világháború utáni években is elismerték.

A Csurgói Református Kollégium a politikával való egyezkedésben, szívós küzdelemben, a Reményiki „ahogy lehet” szellemében egészen odáig jutott, hogy a négy egyházkerületi középiskola (Debrecen, Sárospatak, Budapest, Pápa) mellett megmaradhatott volna egyházi intézménynek. Ebben a legfelsőbb állami vezetők ígéretét is bírták. Ehhez dr. Matolcsy Sándor (Kaposvár, 1887 – Budapest, 1962), egy ambiciózus, nagyformátumú igazgatótanács elnök kellett, aki 23 éves áldásos tevékenysége

alatt országos hírvé tette a csurgói iskolát. Mégpedig nehéz időkben, a gazdasági világválság, majd a rövid békeévek után a második világháború alatt, az újjáépítés kinkeserves, de reményteliségeiben egészen az államosításig. Hatalmas ívű fejlesztéssel a háta mögött, az új hatalommal szemben is ébren tartotta a reményt.

Az 1948 tavaszán lezajlott tárgyalások hiteles menetébe csak a legutóbbi években nyerhettünk bepillantást Fodorné Nagy Sarolta kutatása nyomán. Egy mondat az akkori jegyzőkönyvből: „Bereczky Albert püspök: *A csurgói kollégiumra vonatkozóan megállapodtunk. Valóban, az volt a megállapodás Rákosi miniszterelnök úr kérése szerint, hogy a további tárgyalásokra tekintettel ezt most emeljük ki, de utána újra tárgyalás alá vesszük és ígéretet tett, hogy a tárgyalás eredménye bizonyosan pozitív lesz.*”¹

Csurgón nagy hagyománya volt a Nemzeti Parasztpártnak. Bódi Ferenc tanár és felesége, Hadik Magda szobrászművész Makóról származtak. Már onnan ismerték Erdei Ferencet, akit Somogyban is többször vendégül láttak. Veres Péter szintén gyakran megfordult a kollégiumban. 1948, a „fordulat éve” az egypártrendszer kiépítésének utolsó stádiuma volt. A folyamat részeként a formális szövetségesnek felépített Nemzeti Parasztpárt feleslegessé, majd ellenséggé vált. Matolcsy Sándor zaklatása is megkezdődött, amely az 1951-es kitelepítéséhez vezetett. Egyházi tisztségei megváltoztak, 1955-ig megszűntek. 1960. július 20-án szeretett unokájához, Brokés Agneshez írt levelében a csalódott, meghurcolt ember fájdalommal a gazdag, munkás életpálya kényszerű lezárását panaszolta el: „*Előbb elégettem azt a bankban őrzött levelezésemet, amely kb. 2-3 q-ra rúgott, s ami a bankkal kapcsolatos levelezésemet foglalta egybe, amellyel kapcsolatosan egyseseken segítettem. Legalább több ezer ember privát levélíróról van itt szó, – ami elégett. Azután Csurgón és a kaposvári gyülekezetben őriztük azt a levélváltást, amit egyházi tevékenységem során követtem el.*”²

Matolcsy Sándor kormányfőtanácsos, kaposvári ügyvéd, a Dunántúli Bank igazgatója egész életével a csurgói iskola felvirágoztatásán fáradozott. *Somogyi Panteon* létesített Csokonai „első iskolájának” csodálatos parkjában. Így került a Csurgóval csak közvetve kapcsolatba hozható Berzsenyi Dániel és Kozma Andor szobra is az iskolát körülvevő ligetbe.

Amit alkotott, ma is látható. A csodás természeti környezetben kétemelesre nőtt a főépület. Az első világháborús hősök emlékműve, az új internátus, a Nagyváthy János egykori telkére hozott sírja, a Csokonai emlékpád, Kozma Andor mellszobra, a Berzsenyi-pád, Baksay Sándor mellszobra, az egykori majorból áthelyezett korhű Festetics-kapu, a Pálóczi Horváth Ádám emlékhely a park és Csurgó mind a mai napig megbecsült kulturális értéke. Az emeleti rajzteremben felavatták Merész Gyula festőművész hatalmas, egész falat betöltő iskolaalapítási képét. Matolcsy Sándor saját pénzén festette és ajándékozta az intézetnek. Felállítására előtt Budapesten, a Múcsarnokban is kiállították. Új cserkészházat építettek. A tervet a század egyik legnagyobb magyar építészé, Medgyaszay István műegyetemi tanár készítette a somogyi talpas házak stílusában.

A csurgói gimnáziumot 1941-ben Matolcsy Sándor kollégiummá fejlesztette. A gimnázium mellett mezőgazdasági középiskolával, téli gazdasági iskolával bővült és új tagintézménye lett a Baksay Sándor Népfőiskola. A csurgói születésű Laky Dezső közellátási miniszterhez 1947 februárjában írt levélben támogatását kérte azzal, hogy „*mi magyar nemzeti missziót óhajtunk betölteni.*”³

Matolcsy Sándor elnöksége alatt virágorát élte a gimnázium. Tehetséges, nagy tudású tanárok érkeztek, akik szakterületükön akár országos hírnévre is szert tehettek. A somogyi tanárok, lelkeskedő tudományos tevékenységének megbecsülése vezette az igazgatótanács elnökét, hogy a sokszor csak kézirat formájában, az asztalfiók számára végzett irodalmi tevékenységet megjutalmazza. 1934-ben korszakalkotó előterjesztést tett. Arról döntöttek, hogy az igazgatótanács évenként két 400 pengős irodalmi díjat tűz ki. Ebből 500-500 példányban kinyomatja a műveket. 150 példány az iskola tulajdonában

¹ Fodorné Nagy Sarolta: *Történelmi lecke*. Bp. – Nagykőrös, 2006. 240.

² Dr. Horváth József: *A második csurgói iskolaalapító Dr. Matolcsy Sándor*. Csurgó, 2012. 18.

³ Dr. Bódi Ferenc: *A Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél-évszázados története II.* Okmánytár. Kaposvár, 1943. 143.

marad, 350 felett a szerző rendelkezik. Az irodalmi díjra a Somogy megyei vonatkozású irodalmi, művelődéstörténeti, nyelvészeti, néprajzi, természettudományi, szociális tárgyú munkáikkal a belső-somogyi egyházmegye lelkészei és tanítói pályázhattak. A Csurgói Könyvtár 20 megjelent kötete rangot, elismerést szerzett az iskolának. Tudományos értéküket jól jelzi, hogy Nyíri Antal *A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása* című tájszótárának (1939) újrakiadását szorgalmazza a Szegedi Tudományegyetem. Gönczi Ferenc *A somogyi gyerekek* című munkája (1937) pedig az egyik legkeresettebb kötet.

Gróf Klebelsberg Kuno, Áprily Lajos, Szelezky Zita, Féja Géza, Veres Péter, Erdei Ferenc, Benda Kálmán, Passuth László, Takáts Gyula, Illyés Gyula, Németh László és még sok neves ember megfordult az intézetben, találkozott a tanárokkal és diákokkal.

1939-ben Matolcsy Sándor 21 gépelt oldalon *Mit lehetne tenni Csurgó érdekében?* címmel tette meg ajánlásait Haám Ferenc főszolgabírónak. Ebben is kiemelt szerepet kapott a hagyományörzés, az anyagi és szellemi értékek megbecsülése: „*Meg kellene találni a módot arra is, hogy Csurgón egy kis múzeum-féle legyen alakítható. Az én meggyőződésem szerint ez mint református egyházmegyei gyűjtemény lenne kialakítható. Ez a gyűjtemény négy osztályból állana: az első osztály lenne a könyvtár, melybe átkerülne a csurgói gimnáziumnak ez idő szerint 24 000 kötetes, rendkívül értékes könyvtára, amely így közkönyvtárrá válna.*

Második osztálya lenne egy levéltár, amelynek alapja lenne ugyancsak a gimnázium épületében őrzött egyházmegyei levéltár, amely évek óta rendezés alatt áll, és amely az én megítélésem szerint rendkívül értékes adatokat tartalmaz. A gyűjteménynek ez a levéltári része kiegészíthető lenne a csurgói járás községeinek és uradalmainak levéltárával.

Harmadik része a gyűjteménynek egy képzőművészeti gyűjtemény lenne, amelynek alapja lenne az a kép, amelyet a gimnáziumban most lepleznek le, kiegészítené ezt az a képgyűjtemény, amelyet a gimnázium most szerez be volt és jelenlegi növendékeitől (évente két képpel gyarapítjuk ezt a gyűjteményt), amely részét a gyűjteménynek bővíteni lehetne különböző községek és egyházközségek műemlékeivel (tulipános ládák, régi kegyszerek, egyházi edények, misemondó ruhák stb.).

Negyedik csoportját képezné egy belső-somogyi néprajzi, népművészeti és viselet gyűjtemény, amely gyűjtemény összeszedése lehetőségének utolsó óráit éljük. Annak, aki ennek a gyűjteménynek felállítására elhatározná magát, csak az épületről kellene gondoskodnia, az anyagot lelkes kezek pénz nélkül is össze fogják hordani és annak kiegészítésére részben a Szépművészeti Múzeum képtára, részben pedig Somogy vármegye Múzeumának népművészeti része mindenkor készen lesz.”⁴

1941-től a VII. osztályos tanulók *Mit tudok szülőföldemről?* címmel készített dolgozataikkal a tájhoz kapcsolódó földrajzi, néprajzi, társadalomtudományi gyűjtést végeztek. Az 1942-es Értésítő szerint „*a feldolgozás nagyon értékes anyaggal fog szolgálni honismeretünk számára*”. A Nagykönyvtár 52 néprajzi, gazdaságtörténeti, nevelés- és kultúrtörténeti szempontból is értékes dolgot őriz a megye minden tájegységéről.

* * *

A második csurgói iskolaalapító érdemeinek újbóli felidézése 2001-től kezdődhetett el. Amerikában élő fia, Matolcsy Gedeon orvosprofesszor támogatásával a csurgói gimnázium előparkjában egy szép emlékművet adhattunk át és megszülethetett a Matolcsy Könyvtárpártoló Alapítvány. Az adományozó édesapja kaposvári munkahelyére és gyülekezetére is gondolt: emléktáblával jelölték meg egykori lakóházát, és alapítványt tett a kaposvári Lorántffy Zsuzsanna Református Általános Iskola számára is.

A 2001. október 5-i csurgói szoboravatás és emlékülés számos visszaemlékezés ihletője volt. A még élő tanárok közül az egyik legéletserűbb és leginkább ide kívánczó Szabó Sándor (1919–) ny. lelkész-esperesé: „*A Népfőiskola az 1942/43. tanév 2. téli hónapjában indult, Bódi Ferenc igazgató és Varga József beosztott lelkész vezetésével. Az utóbbi távozása után Szabó Bálint esperesünk kaposvári hitoktatói szolgálatomból a Népfőiskola vezetésére osztott be egyházmegyei ifjúsági lelkészként. Mivel akkor a gimnáziumnak nem volt énektanára, óraadóként ezt a szolgálatot is elláttam. Ennek keretében tudtam a felsős diákokból egy »falujáró« csoportot alakítani, és hétvégeken egy-egy falusi gyülekezetben népdalaink és népi irodalmunk felhasználásával tartott előadásokon (magam istentiszteletek tartásával) a Kollégium, főleg a Népfőiskolára alkalmas fiatalokat toborozni. Az 1943/44-es tanév során sikerült is a téli hónapokban megfelelő létszámmal egy fű- és egy leánytanfolyamot tartanunk. A reggeli és az esti bibliórák mellett népi kultúránkkal »ezüstkalászos« mezőgazdasági ismeretekkel, történelmünkkel, a gyülekezeti életben végezhető szolgálatokkal, a leányok háztartásbeli (főzés stb.) és gyermeknevelési (gyermekvállalás, szülés, csecsemőápolás, egészségügyi tudnivalók stb.) ismerkedhettek*

⁴ Dr. Horváth i. m. 49.

meg megfelelő szakértelemmel rendelkező előadók segítségével. A front közeledése miatt az 1944/45-ös tanévet csak elkezdni lehetett, a front után pedig a Népfőiskolát nem újították fel. Később, esperesként rendszeresen részt vettem a Somogyi Egyházmegye közgyűlésein, ahol szinte valamennyi volt népfőiskolásunkkal mint egy-egy gyülekezet gondnokával vagy presbiterével találkozhattam. Rajtuk keresztül népfőiskolás leányainkról, családi és gyülekezeti szolgálataikról örvendetes híreket kaptam. A csurgói Népfőiskola szolgálata – ha csak két éven át is – nem volt hiábavaló, kár, hogy amíg akár a veszprémi, akár más református népfőiskolákról egyházi sajtónk a háború után többször is ódákat zengett, a csurgóirol egyetlen sor megemlékezés a mai napig nem történt.⁵

A népes Matolcsy-család is egymásra talált. Az évente megrendezett Matolcsy Találkozók közül a jubileumi tizediket az igazgatótanácsi elnök születésének 125., halálának 50. évfordulója tiszteletére Csurgón rendezték 2012. július 14-én. Az alkalomra Matolcsy Sándor csurgói tevékenységéről szóló könyv is megjelent.

Az államosítás után tárgyi és személyi feltételek tekintetében modern, gazdagon felszerelt iskolában, felkészült tanárokkal folyhatott a tanítás. Az építés, a gyarapodás minden lépése itt maradt. A Matolcsy- örökség így, ki nem mondhatóan tovább élt. Fáival, gondozott sétányaival, emlékműveivel, hagyományos gyermekközpontúságával vonzerővé vált. Az 1993-ban újraindult Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára megkapta a rangos „Örökségünk – Somogyország kincse” címet. A 2004-ben megjelent *Városépítés Magyarországon* című építészeti szakkönyv fotót is közöl a gimnáziumról, amelyet „Közép-Európa legszebb iskolaparkja vesz körül.”⁶

Horváth József

Százhuszonöt éve született Rokfalusy Lajos hegymászó és turista

Vajon a hegymászók, turisták és utazók besorolhatóak-e a honismeret, a hon megismerésének első vonalába tartozók közé, vagy ezt csak néhányan szeretnék így látni a maguk hazabeszélő, esetleg elfogult nézetei alapján? Nos, e kérdés feltevése bizonyosan álnaiv, hiszen nem kell ahhoz különösebb éleslátás, hogy a véleményt formáló rádöbbenjen: aki minden idejét a szabad természetben tölti, mint turista, s bejárva hegyeket és völgyeket gyűjti ismereteit a *honról*, az éppen úgy nem lehet másodlagos – vagy megtört – személy e körben, mint a hasonló „műfajban” mozgó hegymászók vagy utazók. S ha már minden esetleges vitán felülemelkedve megállapítjuk, hogy a hegymászók, – ha ritkán szerepelnek is a HONISMERET oldalain – a hon megismerésének „bajnokai” közé tartoznak, tegyünk is meg mindent, hogy közülük legalább a kiemelkedők emlékét tartsuk ébren, amennyire tőlünk telik. Ennek jegyében született meg ez az írás (is).

Rokfalusy Mihály és Répászky Mária fia Lajos, akit a valaha élt egyik legkiválóbb magyar hegymászóként tart nyilván az emlékezet, 125 évvel ezelőtt, 1887. október 24-én látta meg a napvilágot a felvidéki Lőcsén. Öten voltak testvérek, Lajoson kívül László, Géza, Dezső és az egyetlen leány, Anna. Utóbbiak életéről nem sokat tudunk, az viszont ismert, hogy a család 1888-ban átköltözött egy másik, Lőcséhez hasonlóan híres szépségi városba, Iglóra. Lajos itt töltötte egész ifjúkorát, itt végezte elemi és középiskolai tanulmányait, számára ez a város vált alfává és omegává, ide vágyakozott vissza mindig, amikor a történelem vihara életének útját egészen másfelé kanyarította. Már aprócska, tíz éves gyermekként járta a környék hegyeit, persze nem egyedül, hanem hasonló korú társaival, kis csapatba verődve. Az viszont az igazsághoz tartozik, hogy eleinte gyümölcsöt szedni mentek, s csak később hatott rájuk erős vonzerővel a természet a maga szépségeivel. Ám amint az utóbbi szempont vált elsődlegessé a szabad természetbe vezetett kiruccanásaik okai között, úgy erősödött meg benne a Magas-Tátra iránti, soha többé el nem múló vonzalom.

Az iglói középiskolában e téren még példaképre is akadt: egyik tanára, Hajts Lajos (1866–1933) korának kiváló hegymászója és „Tátra járója” volt. Hajts a Magyarországi Kárpát-Egyesület, vagyis az ország első, még 1873-ban Tátrafüreden megalakult turistaegylete Iglói Osztályának volt a titkára. Mint

⁵ Dr. Horváth i. m. 26.

⁶ Takács Sarolta: *Városépítés Magyarországon*. Officina Nova Kiadó, Bp., 2004.